

Beszéd- és értelemgyakorlat a II. osztályban.

A mocsárvilág lakói

Hogy e tanítás a Tanterv szellemének megfelelő szemléleti oktatássá lehessen, sétáljunk ki kis embereinkkel a tavas, mocsaras rétre; ott a felriadó vadkacsa láttán ébresszünk érdeklődést a mocsárvilág lakói iránt. A megfigyelt dolgok rögzítése, a felkel-tett érdeklődés kielégítése, a halvány, elmosódó képzeteknek első-rendü képzetekké való erősítése révén a tanítás további célja: mindennek szolgálatába kell tenát állitanunk a sétát követő be-széd- és értelemgyakorlati órán történő folytatólagos, vagy inkább kiegészítő tanításunkat.

Vázlat.

I. Előkészítés.

- a) *Hangulatkeltés.* A fecskék, a gólyák elköltöztek.
- b) *Rendszerezés.* A meglévő és a séta közben szerzett ismeretek elrendezése.
- c) *Athajlás.* A mocsár sok állatnak hazája.
- d) *Célkitűzés.* Beszéljünk a mocsárvilág lakóiról.

II. Tárgyalás.

- a) *A vadkacsa, szárcsa stb. Szárnyasok.*
- b) *A hal, béka, kígyó, gyík.*
- c) *A vízicsiga, csibor.*
- d) *A pillangó, szitakötő.*

III. Befejezés.

- a) *Begyakorlás.* A megismert állatok csoportosítása.
- b) *Elmélyítés;* Biológiai és fiziológiai vonatkozások.
- c) *Alkalmazás:* Rajzolójátok le a látottakat. (Agyagmunka-készítések el a látott állatokat.)

Tanítás.

I. a) Valahányszor visszatér hozzánk az ősz s utrakelnek a ... (fecskék, gólyák) ... úgy szeretnék mindegyikhez egy-két szót szólni, mielőtt elhagynának bennünket. Te mit mondanál ezeknek a kedves madaraknak? (A viszontlátásra tavasszal! stb.) Miért szereted a fecskét? (Elpusztítja a sok kártékony rovar.) Hát te? (Odafésszel ereszünk alá.) Igazatok van. Én azonban más valamiért szeretem. Miért nevezzük a fecskét, gólyát vándor-madárnak? (Ilyenkor ősszel elmennek messze a kemény tél elől, de tavaszra mindig visszatérnek hozzánk.) Van még valami, amiért el kell vándorolniuk. Gondoljatok a táplálékukra! (Télen nincsenek rovarok, éhen pusztulnának nálunk.) Mit csinál a messze földön élő fecske, gólya tavasszal, mielőtt az első napsugár előcsalogatja a kártékony rovarokat? (Visszatérnek hozzánk.) Miért? (Szere-tik régi fészkeiket, hazájukat.) Tudjátok most már, miért szeretem

ugy e kedves madarakat? Sok ember tanulhatna tőlük, mit... (Hogyan kell szeretni a hazát.) Hogy is mondja a közmondás?... (Mindenütt jó, de legjobb otthon!)

b) Hol beszélgettünk tegnap erről? (A réten.) Miért neveztük a határnak azt a részét rétnek? (Jó fü nő rajta.) Mi a különbség a legelő és kaszáló között? Beljebb haladva a réten, hová értünk? (Tóhoz.) Mi különbséget találtunk a tó és mocsár között? Miben hasonlítanak egymáshoz? Miféle vizinövényeket találtunk a tó szélén? (Sás, nád, káka stb.)

c) Mikor a tó felé közeledtünk, miféle madarak rebbentek föl a vizről? (Vadkacsák.) Mit gondoltok, miért voltak ezek a vadrucák abban a csunyvízű tóban? (Ott élnek, ott a hazájuk.) Vajjon miért választották éppen a tavat, a mocsarat lakóhelyül? (Ott sok a hal, béka, amivel táplálkoznak.) A vadkacsán kívül más állatok is élnek ottan? Ki szeretné megismerni azokat az állatokat, amelyek az ilyen vízenyős helyeken élnek?

d) Ma tehát a mocsár, tó körül élő állatokról beszélgettünk.

II. a) A tavasszal, amikor egyszer ott sétáltam a tó partján, egy furesa, ide-oda mozgó valamit pillantottam meg. Olyan volt, mintha egy ingujjra vetkőzött, feketenadrágos emberke lett volna: ugy sétálgatott erre-arra. Mi lehetett vajjon?

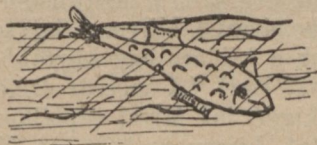
„Hosszu lábu, piros orra,

Mi a neve, ha nem... (...gólya).

(Mig e kis versikét elmondom, néhány vonással fölvezolom a táblára a gólyát. A tanítási óra végén lévő táblát lásd a képen.)

Ki hallott már valamit a gólyáról? Mondd el! Én is tudok ám egy érdekes dolgot a gólyáról. (Felmutatom: „Gólya család a fészeken“ című képet.) Nézzétek meg, mit láttok e képen? Hol van a gólyafészek? (A kéményen.) Milyen színű a kémény? (Vörös.) Miért? (A kéményt téglából építik.) Miért ilyen fekete itt, a felső részén? (A füst fogta be.) Mi van a kémény tetején? Miből készül a fészek? stb. Ehhez hasonlóan irányító kérdések alapján történik a képolvasás. (A kitömött gólya szemléltetése.) Melyik házi szárnyashoz hasonlít a gólya? (A ludhoz.) Mit mondhatunk tehát? Milyen nagyságú? Testtét milyen színű toll fedi? (Fekete, csak a szárnya vége fekete.) Mire használja hosszú lábait? (Azokkal gázol a mocsárban.) Mi történne, ha a gólyának is olyan rövid lába volna, mint a kacsának? Milyen lenne a tollazata? Miért kell a gólyának a mocsárba gázolnia? (Hogy a kigyót, békát föl találhassa.) Igen ám, de a kigyó és a béka sem hagyja magát, ha észreveszi a gólyát, ijedten merülnek le a víz alá. Milyen a gólya csőre? Miért ilyen hosszú? (Hogy az alámerült békát a mocsár fenekéről is föl kaphassa.) Ha pedig a csőrével sem éri el a mocsár alját? (A gólya nyakán végighuzom a kezem.) Mire való a hosszú nyaka? Ki ismeri meg, mit rajzoltam a táblára? (Kacsa.) Miért nem rajzoltam fel a lábait is? Mutasd meg, hol van ezen a rajzon a víz? Milyen színű a ti kacsátok? Mi-

ben különbözik a mocsárban élő kacsa a tietektől? Ezek is házi állatok? Milyenek tehát? (Vadkacsák.) Mit gondoltok, ki neveli, gondolzza ezeket a vadkacsákat? (Képszemléltetés: A nádasban.) Mit láttok e képen? Milyen ez a fűzfa? (Korhadtt.) Mit láttok ebben a mélyedésben? (Itt költi ki vadkacsa-anyó feketeszinű kicsinyeit, majd csőrében hordja ki őket s aztán a jó Istenre bizza.)

VICSAY ANDRÁS

(A kitömött vadkacsa bemutatása.) Mire emlékeztet hosszukás teste? (Csónakra.) Miért ilyen alakú? (Hogy jobban tudjon uszni.) Mivel táplálkozik? (Apró halakkal, békákkal.) Fölfalja a csigát, rovar s még a zöld füvecskét sem veti meg. Hol tartózkodik [hát legszívesebben a vadkacsa? Miért? (Összehasonlítás a házi kacsával, majd a tanultak összefoglaló ismétlése.)

b) a gólya is, a vadkacsa is el-elhagyja a vizenyős helyeket; de ismerek olyan állatot is, amely már nem is tudna élni viz nélkül. (A hal.) Lerajzoljam a halat? Ha tiszta a víz, látjuk, mint uszkál benne. Mutasd meg, mivel uszik? (A farkát is uszáásra használja.) Azzal kormányozza magát. Mihez hasonlít a teste? (Orsóhoz.) Oldalról milyen? (Kissé összenyomott.) Mire jó ez? (Hogy gyorsabban tudjon uszni.) Mivel táplálkozik a hal? (Apró rovarokkal.) Ki fogja ki a halat? Miért? (Izletes húsát megesszük.) Csak aztán vigyázzatok, nehogy szálla menjen a torkotokra! Melyik pecsényét szereti a gólya-anyó leginkább? (A békapecsényét.) Rajzoljuk le a békát is! Igy ni! Itt a szája s éppen mondogatja:

„Brekeke, brekeke,
Kicsi kocsi kereke,
Szép ám a tó feneke.“

Ki látta már ugrani a békát? Miért tud olyan nagyot ugrani? (Mert hátulsó látai hosszabbak, izmosabbak. Összehasonlítás a nyullal.) Ki látta uszni a békát? Mire használja még a lábait? Hol él a hal? Ki látott békát a kertben, pincében? Mit mondhatunk tehát, hány helyen él a béka? (Vízben, szárazon) Mit gondoltok, mivel táplálkozik a béka? (Léggyel, bogárral.) Milyen állat tehát ezért a béka? (Hasznos.) (Felrajzolok a táblára egy kigyót.) Mi ez, gyermekek? Láttatok-e már kigyót? Hol? (A mocsár szélén s bekuszott a vízbe.) Hol él tehát a kigyó is? Mivel táplálkozik? (Rovarokkal.) Mivel fogja a rovarokat, hiszen se keze, se lába? (Kétágu nyelvével.) Mivel a kártékony rovarokat pusztítja, milyen állat?

(Gyikot rajzolok a táblára.) Mi ez? Melyik állathoz hasonlít? Miben különbözik tőle? (Négy lába van, rövidebb.) Mivel táplálkozik a gyík is? (Rovarokkal.) Ezért milyen állat? (Részletösszefoglalás.)

c) d) Van a vizenyős, mocsaras helyeken még egy más, kicsi állat is, bizonyosan ti is láttátok már. (Csigát rajzolok.) Noha kicsi, mégis erősebb nálatok, hiszen a házát is mindig hátán hordja! Mutasd meg a csiga testét! Melyik a háza? Miért hordja magával a házát? (Hozzá van növe testéhez.) Szemléltetem. Tapogasd meg, milyen a háza? (Kemény, mint a csont.) Annál puhább a teste. Ha hozzáérsz, mit csinál azonnal? (Behúzódik házába.) Mire jó tehát a háza? (Megvédelmezi testét.) A vadkacsa elől ugyan hiába húzódik házába, mit gondoltok, miért? (Házastól felfalja.) (Csikbogarat rajzolok.) Nem ismeritek ezt a bogarat? Csikbogár a neve. (Képszemléltetés.) Milyen színű a teste? Hány pár lába van? Hol él? Mivel táplálkozik? stb.

De látunk a mocsaras vidéken más állatokat is. Ott látjuk röpködni a tarka pillangót s a karesu szitakötőt is. Ki fogott már pillangót? Szitakötőt? (Szemléltetem.) Miben hasonlít a lepke a szitakötőhöz? (Négy szárnyuk, három pár lábuk, két

csápjuk van.) Miben különböznek egymástól? (A szitakötő teste nyulánkból, szárnyai olyanok, mintha üvegből volnának.) (Részletösszefoglalás.)

III. a) Hol tartózkodnak azok az állatok, amelyekről ma beszéltünk? Milyen állatoknak nevezhetjük tehát őket? Hány csoportba oszthatjuk őket? Melyek a madarak? A csuszómászók? A rovarok? Melyek élnek a vízben és a szárazföldön is?

b) Miért élnek ezek az állatok vízenyős helyeken? Mivel táplálkozik a hal, béka, kígyó, gyík? Melyik állat a szitakötő ellensége? Melyik a hal ellensége? Miért vadászik a gólya a kígyóra? Miért ellensége a kígyó a rovaroknak? Miért hasznos állat a béka, a gyík? Ki látott télen békát, kígyót, gyíkot? Hol vannak, miért alszanak télen ezek az állatok? Ők is elmehetnének más házába, mint a fecske, meg a gólya? Ha a jó Isten nem gondoskodik róluk így, valamennyien elpusztulnának. Ha pedig a rovarok nagyon elszaporodnának, mi történne gyümölcsfáinkkal, terményeinkkel? Hova lesznek télire a rovarok? Hogyan szaporodnak mégis úgy el tavasszal? Miért nem szabad a gyümölcsfákon a pókhálószerű gömböcskéket otthagyni? Mit kell csinálni a rovarok petéivel? Hogyan pusztíthatjuk el azokat legbiztosabban?

c) Rajzoljátok le a tábláról a mocsárvilág lakóit! Aki akarja, egy-egy állat testét agyagból is kimintázhatja. Meglátom, kié lesz a legszebb?

Számolás és mérés

III. osztály.

A számok helyi értékének ismertetése

Előkészület. A számképek csak akkor képezhetik a tanulók számolási munkájának alapját, ha azokat valóságos tárgyakról szerezték, másszóval mennyiséget a tanulók a valóságos tárgyak szemlélete alapján állapíthatnak meg.

Ha nem így történik, akkor a gyermek lelkében csak a számok (mennyiségek) szóképei (nevei) maradnak meg s csak egy új kifejezéssel lett gazdagabb a lélek, de a számoláshoz szükséges tárgyi ismeretek híján.

Ebből az következik, hogy fogalmakat nem származtathatunk, mert a fogalomalkotáshoz szükséges képzetek hiányoznak.

A négy számolási alapfogalmat (mennyiségek növekedése, fogyása, összehasonlítása és megkülönböztetése) már az első osztályban kell valóságos tárgyak segítségével helyesen megalkotni. Ez a legnehezebb munka. A számolás tanítás igazi művészete az első osztályban végzett munka eredményén látható. A többi osz-